

**KONSTANTIN
PRESLAVSKY
UNIVERSITY
SHUMEN**

ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ
“ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ”
50 ГОДИНИ ЗАЕДНО ПИШЕМ ИСТОРИЯТА

ПЕДАГОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „СОЦИАЛНА РАБОТА”

ПЛАМЕН КИРОВ ИВАНОВ
АВТОРЕФЕРАТ
НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

ОТ ТЕОРИЯТА НА КОМУНИКАЦИЯТА КЪМ
СОЦИАЛНАТА НАУКА

ЗА ПРИСЪЖДАНЕ
НА НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ
НАУКИ“

НАУЧНА ОБЛАСТ: 3. СОЦИАЛНИ СТОПАНСКИ И ПРАВНИ
НАУКИ
ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 3.4. СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ
НАУЧНА СПЕЦИАЛНОСТ: ОРГАНИЗАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ
ИЗВЪН СФЕРАТА НА МАТЕРИАЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО
(СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ)

ШУМЕН
2021

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита на разширен съвет на катедра „Социална работа“ при Педагогическия факултет на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“.

Дисертационният труд съдържа увод, две глави, заключение, изводи и литература. Библиографията включва 203 литературни източника на чужд и български език.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 01.09.2021 г. от 13.00 ч. в зала 211 на Педагогически факултет на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в отдел „Научно развитие на академичния състав“ на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, Ректорат, ет.1, стая 107 и на сайта на Университета.

В съвременното информационно общество въпросът за комуникацията става все по-актуален. Усложнената пандемична обстановка потвърждава важността на комуникацията чрез различни средства и в различни среди.

Интересът към разглеждането на комуникацията от теоретико-познавателна гледна точка е свързан преди всичко с извънредната многозначителност, а също и с дисциплинарната неяснота на самото понятие комуникация. Оказва се, че няма хуманитарна дисциплина, която да не изучава комуникацията. Историята, икономиката, лингвистиката, социологията, литературата, социалната психология и социалната философия, етиката и естетиката, логиката - всички тези дисциплини предлагат собствени реконструкции и формализиране на общуването между хората. Актуалността на темата произтича от необходимостта да се обрисуват общите рамки за понятийна концептуализация на този феномен, което представлява обща философска и теоретично-познавателна задача. Такова универсално понятие може да се специфицира от отделните дисциплини, които посочват в него собствен уникален предмет или аспект. Осъществяването в работата на епистемологическа интерпретация на комуникативните процеси отговаря на очевидните възможности както на редуccionистка, така и на универсалистичната интерпретации. От една страна, налице е тясно социологическото понятие комуникация, а от друга страна - извънредно широки обобщения. Предложеното в работата разбиране за комуникацията като особен род когнитивен процес ни дава възможност да излезем зад пределите на класическите представи.

Особеният интерес към изследването на съвременните типове комуникация произтича от особеното значение, което придобива *неуспешната комуникация*. Това явление може да се разглежда като някакъв глобален проблем на съвременното общество, което е изградено от комуникативни граници: расови, джендър, възрастови, културни, политически, религиозни, езикови и още много други. Трудностите за преодоляването им, които произтичат поради неразбирането водят до отклонения в предлаганите начини за общуване, но не на последно място те се разглеждат и като причини за социалните конфликти, като препятствия на пътищата за транслиране и дифузия на знанията, като фиаско на програмите за интеграция и социализация на културните малцинства. Актуалност придобива експликацията на условията за

комуникативен успех и определянето на понятията за успешна комуникация. Този въпрос не е така прост, както изглежда на първи поглед. Дали комуникацията се явява като демонстрация на нейния успех или комуникацията винаги притежава подчинен или по-скоро инструментален характер, който е ориентиран към достигане на някои външни по отношение на самата комуникация цели и задачи и не може да се разглежда като „собствено постижение” като нещо ценно от само себе си. В тази връзка е важно да се изясни не само понятието комуникативен *успех/фiasco*, но и допълнителните по отношение на комуникативното общуване, ако това не противоречи и е комуникативно необходимо, феномените на паузите, мълчанието и прекъсването на комуникацията. Последните парадоксални образи на свой ред се оказват с важен принос в комуникацията.

Основна ключова актуалност и интерес представлява разработването и експликацията на собственото *теоретико-познавателно съдържание* на комуникацията, както и реконструкцията на вписването на комуникативната проблематика в историята и развитието на философските и социалните, но преди всичко на епистемологичните идеи и концепции. Все пак много дълго време не е било очевидно, че комуникацията преди всичко се явява епистемологично понятие и проблем. В класическите философски учения, въпреки, че Аристотел дава точното „комуникативно” определение за човека като „говорещо животно”, става дума за сферите на битието, като не се включва комуникативната сфера. Точно в тази връзка философската концепция на комуникацията позволява до някаква степен да се „спаси” и самата философия. Философията в нейните изследвания на комуникацията точно се завръща към *актуалността на класическите философски проблеми*:

- към комуникативния - пространството;
- към комуникативния - време;
- към социалния – казуалността;
- към колективния – субекта,

изпълвайки всеки от тези проблеми със съдържателни характеристики и проверявайки собствените си представи върху опита от функционирането на реалното общество и общуването.

Към изброените до тук доказателства, изискващи епистемологичен анализ на комуникацията се отнасят и редица нови обстоятелства, които са

свързани с развитието на информационните и социалните мрежи, а също така и с прилагането на електронно - изчислителните машини и компютрите, което направи възможно „нетрадиционното“ извън човешката и извън социалното и дори извън смисловите типове трансляции на комуникацията. Става дума за символичните аспекти на живата комуникация, за осъществяващата се в наше време комуникация между изчислителните машини и компютрите, за загадъчния онтологичен и епистемологичен статус на програмите и алгоритмите, които кодират и декодират осмислянето на реакциите на входните сигнали, но очевидно не „се преживяват“ от машините (като някакъв аналог на съзнанието) във вид на осмислени преживявания.

Такъв род „общуване“ освен това очевидно не е ориентиран към различаване на *известното и неизвестното*, на явните образи, т.е. материалното, презентираното знаково съобщение и недостъпния, скрит в черепната кутия, индивидуален смисъл на съобщението - различаването, което винаги е мотивирало, провокирало и поддържало общуването между хората. В тази връзка актуалност придобива въпросът за това дали машинната комуникация е възможно общуване от друг род, където закритостта на другото съзнание ще престане да бъде основен показател и трегер на комуникативния акт, изискващо нови и нови връзки и образувания на комуникативните системи.

В този смисъл актуалността на експликацията на епистемологичното съдържание на понятието комуникация се оказва свързана с някои аспекти на човешкото познание.

На първо място, става дума за адекватността на *разбирането* на изказванията на другия, чиято реконструкция е затруднена, а може и да е напълно невъзможна в условията на недостъпност до чуждото съзнание.

На второ място, проблемът комуникация е свързан с принципно двояката цел на всяка комуникация, която е насочена от една страна към интеграция и постигане на взаимно разбиране и съгласие, а от друга - към информационно описание на предмета на съобщението.

На трето място, комуникацията се основава върху важните епистемологични различия на *знанието/незнанието*, т.е. известността на някоя информация за единия участник в комуникацията и нейната неизвестност за другия, което собствено не само но и провокира

образуването на комуникативни системи и самото разнообразие на формите на социалността.

На четвърто място, комуникацията се раздвоява на когнитивно общуване и нормативно общуване, но не по-малко като цяло остава изоморфен процес на познанието, доколкото винаги представлява *рационален избор*, в този смисъл - като *познание*- между субективни и обективни тълкувания на едно или друго съобщение, *рационалността на избора* между интерпретация на изказванията като насочено към поддържане на сплотеността - съобщение за известно, удостоверяващо общността - и интерпретацията на изказванията като насочено към съобщението за новото и неизвестното.

АКТУАЛНОСТ НА ПРОБЛЕМА

В дисертационния труд са разгледани възможностите за създаването на теории за комуникация, които се базират върху междудисциплинарен фундамент. Традиционните подходи за анализ на комуникацията се опират основно върху социално-философските, социологическите и историко-етнологическите основи. В центъра са поставени възможностите за формулиране на синтетични и междудисциплинарно-фундаментални концепции за комуникацията като единен предмет на изследване на цяла редица от дисциплини и подходи:

- биология и неврофизиологични обосновки на теорията на комуникацията;
- общата теория за системите;
- теорията за живите и социалните системи;
- логико-математическата формализация на комуникативните процеси;
- кибернетиката или теорията за управление;
- общата теория на наблюденията, които са формулирани в рамките на физическата теория и отчитащи ефектите, които внасят наблюдателите в наблюдаваните явления.

Това изследване е насочено към използването на резултатите, които са разработени в рамките на тези дисциплини.

Разглеждайки историята на понятието комуникация се посочват две отделни истории:

- историята на термина, променящ собствения си смисъл-история на семантиката;
- историята на самото понятие, което не е фиксирано еднозначно под формата на термин, но показващо някаква историческа съдържателна инвариантност.

Последното предполага наличие на съвременен смисъл на думата в минали концептуализации на дадения феномен и неговото възпроизводство, при което разглеждането на такава еволюция на разбирания, закрепени синтактично под формата на думи, напълно може да предполага работа с различни понятия, които са обединени единствено от външния си вид. Разглеждайки инвариантната семантика, възпроизводимия смисъл, който се вербализира от различни думи, ние няма да успеем да покажем еволюцията. Ето защо, ще опитаме да съвместим няколко перспективи и ще разглеждаме променящия се смисъл на думата „комуникация” като отразяващ трансформацията на смисъла на процеса на фактичката комуникация.

Понятието *комуникация* (от латинското *communicatio*) е дълбоко вкоренено в европейската култура, език и история и първоначално е посочвало много широкообхватен комплекс от референции – съобщение, удостоверение, връзки, обмен, съобщество. Дали това се случва, като следствие от латинското *communicare* (споделяне един с друг, да го направим общо), което през 15 в. се утвърждава в английския език, чиито корени са много по дълбоки. Индоевропейският корен *tim* изразява значението на нещо общо, посочва общността на смисъла на думата или на поведението. Латинското *timus* притежава значението на обществена отплата за заслуги (посочва заслуги, принос, ритуали за почит на починали). В германските езици от този корен се образуват съответстващите на съвременните форми *meaning* (англ.), *meinung*, *gemein* (нем.).

В латинския език *communicatio* първоначално не се е явявало обозначение на символичен процес за транслиране на символи или мисли от един към друг, както не е и означавало диалог, а по-скоро е служило за обозначаване на симулации на такъв диалог, представлявало е риторичен похват, състоящ се в позоваване на хипотетични съображения, фактически

неприсъстващи опоненти или публика, при което съществувал и друг не-диалогичен смисъл: *communication* - означавало религиозно тайнство на причастието, но не е било някакво послание, а удостоверявало принадлежност към определена религиозна общност, което не предполага комуникативен отговор.

Във философския оборот в относително явен вид това понятие, но не самия термин, навлиза благодарение на Платон. В диалога „Софист” под едноименната тема се разбира някакъв вид разсъждение или „*изкуство на убежденията*”, „*изкуство на прякото слово*”, „*изкуство на словото*”, освободено от предметност, но съсредоточено върху самите разсъждения. Произтичащата отгук убедителност на разсъжденията се поставя под въпрос по силата на точно тази убедителност, а скепсисът и съмнението са неотменими черти на всяко развито разсъждение. Точно от този диалог започва своето начало на т. нар. „староевропейска традиция”, която избягва подозрителните „софизми”, изискващи обръщение към „самите неща” и по някакъв начин предполага някакъв достъп до последните в тяхната независимост от тяхното комуникативно обсъждане. По този начин онтологията получава очевиден приоритет пред епистемологията, а думите и езика се свеждат винаги до съмнителни и недостоверни средства за реконструиране на характеристиките на нещата. Съвременният, станал вече ежедневен смисъл на понятието *комуникация*, трансфер или физическо предаване (светлина, електричество, топлина, сигнали и др.), а също така взаимен обмен на съобщения, възниква едва през 19 век. В съвременния *философски оборот* терминът „комуникация” навлиза малко по-късно благодарение на Лео Льовентал (като по късно се използва от Ю. Хабермас) в неговото различие между „автентичния” и „инструменталния” тип комуникация, където „автентичната комуникация води до образуването на единство, обобществяване на вътрешния опит”.

Такова философско разбиране на комуникацията като начин за някакво „примирение” между Егото и Другите поначало рязко контрастира с възникващата през 40-те години на XX век „комуникативна теория” (математическа теория за предаване на сигнали и информация), където комуникацията е представена под формата на функциониращи връзки от деантропологизирани звена: източник на информация, трансмитер – кодиране на съобщението, канал-медиум, ресивер (декодиране на сигнала), място за предназначение (дестинация). При такова „кибернетично”

разбиране на комуникацията е очевидно разминаването между присъщото на човешкото общуване, точно различаване между *изпращач/получател* с принципните различия (у получателя и изпращача) *според вида достъп* до информация, която носи в себе си съобщението. По-късно в резултат на развитието на кибернетичните понятия се посочват опити за приложението му към общуването между хората. В кибернетичната интерпретация на комуникацията интересът от комуникиращи полюси (изпращач-получател) постепенно се премества към областта на медийната комуникация, т.е. към самите канали за разпространение на информацията.

Тези два основни подхода – интеграционно-комуникативния и инструментално или медиа-комуникативния, не се отменят един друг, а по скоро описват две състояния на един и същ процес. Изместването в областта на медиалната инструментализация на общуването, интересът към търсенето на алгоритми за автоматично постигане на комуникативен и дейностен успех може да се разглежда като негативна, но актуална характеристика в това число и на човешка, а не изключително на машинна комуникация. Критика от такъв род на инструменталния разум, предполагащ използването на пари и административна власт в качеството на комуникативни медии за успех, е осъществена за първи път от Ю. Хабермас.

Нас разбира се повече ни интересува понятието *комуникация* в неговия епистемологичен смисъл. Става дума за комуникация насочена към:

- Различаване *на знание/незнание* – знанието на някое Его, което е неизвестно на Друг, което го мотивира да го съобщи.
- Различаване *на съобщение/информация* – открито и достъпно комуникативно съобщение и закрито и недостъпно за Его съзнанието на Друг, в което е локализиран смисъл, мотиви или е „заложена” *информация* за съобщение. Точно това различаване провокира всички нови и нови опити да се удостовери недостъпния смисъл и значения, които се предлагат в хода на комуникационните съобщения, чиито отношения се основават върху разбирането и неразбирането да се направи, макар че не е задължително конгруентно разбиране, избор за техните акцентуации и отклонения. Такава комуникация е необходимо да се различава от комуникацията в обикновен смисъл, която е ориентирана към постигане на съгласие и взаимно разбиране, интегриране на съобществата и към социализация на индивидите.

Епистемологичното разбиране на комуникацията е започнало да се разработва отскоро. Нейното изследване отчасти установява реакцията на редица теоретични и технически отзиви като особени отговори на възникналите през 19 век понятия „солапсизъм“ (съществувам само аз) и „телепатия“, които задават крайните теоретични точки на възможностите за общуване, но може би голяма роля е изиграла променената структура и характера на общуването между хората през 19 век, когато медиа-опосредственото или инструменталното общуване (печат, телеграф, телефон) започнало в някакъв смисъл да „стеснява“ интерактивната face-to-face-комуникация. Тези промени в практиката на общуването не остават незабелязани и в литературната рефлексия. Имайки предвид по-горе посочените епистемични дистикции, Уилям Джеймс говори за „големия разкол“ като необходима предпоставка на процеса за комуникация.

Господството на „староевропейските традиции“, при които *предметното* измерение на комуникацията явно доминира над *социалното* измерение се е запазило до езиковата промяна във философията. Едва през XX век езикът получава главната роля като основен познавателен инструмент, което превръща комуникацията в един от водещите философски и епистемологични проблеми. Така във философията на Лудвиг Витгенщайн *предметното* измерение на комуникацията се оказва „ограничено“, от езика като вече не може да се отива извън пределите на *съобщеното* в рамките на комуникацията между хората. Онова, което не може да бъде съобщено, интерпретирано от другите и разбрано като смисъл от казаното в известен смисъл, не може да получи предметен статус (да бъде обсъждано).

В същото време и в рамките на *лингвистичната* интерпретация на комуникацията се открива решение на ключови комуникативни проблеми: невъзможност и едновременно необходимост „да се разтвори“ съзнанието на Другия, за да се обезпечи адекватната вербална реакция на скрития и поради това винаги хипотетичен смисъл на изпращаните съобщения. Лингвистите Чарлз Огден и Айвъър Ричардс, развивайки идеите на Х. Фраге, Б. Ръсел и Л. Витгенщайн се опитват фактически, а не по пътя на съставяне на манифести в стил логически позитивизъм, да решат посочения проблем като закрепват за думите пределно еднозначен смисъл и ясно разделят символичното и емоционално значение на думите.

Последното би им позволило от тяхна гледна точка да придадат на комуникацията еднозначен смисъл и да осигурят достоверност на интерпретацията на изпращаните съобщения. Благодарение на този метод в комуникацията не се наложило да избират между предмета на съобщението („вали дъжд“) и някаква нагласа (намерение, надежда, опасение, удивление поради факта, че „вали дъжд“ и др.), за да се мотивира това изказване и следователно трябва да се представи като негов „извън предметен“ смисъл. Заради тази пурификация на общуването бива предложен универсален базов английски речник съдържащ 850 думи. Като средство за постигане на предметна еднозначност се установява универсалното съгласие в универсално разделяем смисъл, което еднозначно провъзгласява приоритета на *социалното измерение* пред предметното. Всички останали употребявани смислови значения се разглеждат като неистинска (неаутетична) комуникация.

Тази опасност от „неаутетичност“ на комуникацията, но в различен аспект разглежда Хайдегер. При нея комуникативното съобщение според мислителя по принцип не може да претендира за преодоляването на различията между Аза и Другите, доколкото „събитията в речта“ представят *вече* състояло се, но все още „не му е присвоена“ връзка с Другите. Тук особена важност придобива разбирането „на съобщението“, доколкото „съобщението“ разкрива света още на ниво синтаксис, т.е. преди всяка интерпретация и анализ, т.е. „присвояване“, като начално проявление на съгласие. Семантиката като обмен на смислови съобщения и прагматика, като координация на действията няма голямо значение за разбирането на общуването.

Подобно на Хайдегер и Джон Дюи съсредоточава вниманието си върху възможностите на съвременната комуникация да преодолява интерактивните граници на общуването face-to-face. Компенсирането на възникващите по този начин разделения и задължителното образование, което е призвано да бъде универсализирано и да направи общ „опита“, а по късно и „културата“ и по този начин да възстанови загубената в хода на комуникативната инструментализация „непосредствена общност на опита“ на Ego и Другия, но както и при Хайдегер това уединение с другите, според Дюи не е на семантично смислово ниво, локализирано в психиката и мисленето на индивидите, а в самия – обективно даден език, смисълът на

думите, на които трябва да бъде разбран не като „частна собственост”, а като метод за действие” и „начин за използване на нещата”.

Близкият до идеите на прагматизма Дж. Х. Миид се опитва да разреши проблемите със „затвореността” на съзнанието на Другия като основно препятствие за транслиране на смисъла на посланията. В неговата концепция тази роля на посредник взема върху себе си „предметите”. Предметите се представят по такъв начин като *живи* партньори на хората и единствено затова с тях може да се контактува *като с хора*. Условието за общуване и контакт с предмети се интерпретират като по-задълбочени и предпоставени контакти и комуникацията между хората преди още да са се създали, способности да диференцират външния свят на жива и нежива материя, на социално и психично. „Насочването към себе си” на ролите на предметите представя у Миид условието за обособяването на човек като предметно и живо същество, различно от всички останали живи същества и предмети, защото точно предметите са представени като най-общии носители на множество роли – устойчиви и предвиждащи различните типове поведение. Благодарение на предметите човекът се е научил да определя себе си чрез другите и едва впоследствие и благодарение на него възниква възможността за контакти с някои други индивиди за „общуване с Другия”, с общността или колектива.

В съответствие с тези клонове на интерпретацията комуникацията следва да се разглежда като така наречена „философия на диалога”, която традиционно се свързва с името на М. Бубер, защитаващ „онтологията на диалога” върху теологически фундамент. Е. Левинас разглежда „диалога с Другите като някаква „трансцедентална форма”, удостоверяваща мислената идентичност на Аза. Философският диалогизъм получава разработена форма в идеите за полифоничност на М. Бахтин, които конкретно се появяват в такива свойства на диалога като симфония, множествена полярност, двугласност на думите и в тази форма на синтез Азът и Другия образуват някакво събитие, което е заложено от тях в основата на структурата на битието. Особено интересни в тази връзка са предложените от Бахтин възможности за историко-емпирична интерпретация на неговата обща схема, която се прилага към историческите културни типове, където Аза и Другите са представени в различна светлина. Свои версии за философията на диалога развиват Ф. Розенцвайг, Ф. Ебнер, О. Розенцок-Хюси, В. С. Библер.

В социологическите концепции за комуникацията проблемът със затвореността на съзнанието и невъзможността за реконструкции на смисъла на изпращаните съобщения става конструктивен елемент на самата социална теория. Така във „философията на живота” на Георг Зимел комуникацията се представя като кръгово взаимодействие, като преход от действия (Tun) в преживявания (Leiden), като казуални въздействия върху едни или други *социални форми*, например, формите на брака, на съответните *преживявания* - в дадения случай чувството за любов и привързаност. Проблемът за затвореността на съзнанието и изключително индивидуалния достъп към смисъла на казаното се разкрива чрез устойчивите и възпроизводими корелации на чувствата и комуникацията:

- преживявания на прекрасното – социална форма на изкуството;
- преживявания на сакралното – социална форма на религията.

От позиция на *феноменологичната социология* проблемът комуникация се представя много по-широко като се излиза зад пределите на проблемите за асиметричност на достъпа до смисъла между комуникиращите. Проблемът комуникация се разглежда на първо място, в асиметричността на *времените перспективи*, опитващи се да разберат комуникиращите помежду си. Изказващият се изхожда от някои, локализирани в някакво бъдеще цели на своята реч (in-order-to-communication), а интерпретаторът на комуникативния акт изхожда от някакви „разположени в миналото” знания на Другия като използва символи (because-of-communication). При това времената разсинхронизация в разбирането на еднозначно по своята форма съобщение се допълва от указания за принципната невъзможност да се удостовери в субективно, индивидуално и дори идейно крайно или дори напротив обективно, универсално, общопризнато използване на знаците. Разбиращото Ego все пак винаги отчита следното обстоятелство: онова, което в изказванията на Другия се представя като определено минало, колективно, обективно (възпитание, образование, социална принадлежност) от гледна точка на самия Друг, която се определя от неговия свободен индивидуално-поставен замисъл. Освен това, комуникативен проблем възниква в процеса на разбиране и все още от това какво значение се крие зад определени знаци, но и какви намерения, желания или емоции го мотивират. Още повече, че комуникативното разбиране е възможно и без да се въвежда емпатия. Проблемът се обезпечава в пространствено – времево и личностно-колективно, т.е. като

се отчитат субективните и обективните възможности при интерпретирането на знаците, *регионализиране на сферата на жизнения свят* и относително *еднообразно* се диференцира у всички участници в комуникацията.

В рефлексията на *социологическия функционализъм* губи своето значение обсъжданият по-горе ключов проблем в комуникацията – *асиметричността* на достъпа до смисъла на изказванията у Его и Другия. Комуникацията, впрочем както и самият комуникиращ човек-действащият, сега се разглежда *като условие* за някакво *деантропологизирано* събитие – действие. Въпреки това, такова налагане на комуникативните ограничения върху целите и средствата за действие и тяхното рационално използване се оказва от гледна точка на функционализма невъзможно *единствено* върху основата на комуникацията, т.е. някакъв взаимноизгоден договор (Хобс и др. форми на утилитаризма). В крайна сметка спазването на договора изисква някакви условия. Сключването на договора за спазването на договореностите очевидно няма да помогне, което означава – наличие на извъндоговорни правила т.е. некомуникационни условия за комуникиране. Такива извъндоговорни правила трябва да бъдат някои структурни предпоставки за комуникация, преди всичко ценностни или морални основи на общуването, стандарти, норми и идеали. В такъв случай функцията на комуникиращия човек като едно от условията за действие се свежда до функциите - възприятия и удовлетвореност, т.е. до способности да се фиксира завършеността на действията и да се почувства удовлетвореност от реализирането на целите. Рационалността на комуникацията и действията отдавна не се определят от разума на човека, а функционално, т.е. доколко действието отговаря на базовите условия или предпоставки – адаптация, възпроизводство основите на културата, на интеграцията, на удовлетвореността от постигането на целите.

Не без компилативност и при това опониращ на функционалния подход Ю. Хибермас превръща понятието комуникация в универсална характеристика на социалната реалност, която се представя в понятията *комуникативна рационалност, комуникативно действие, комуникативна система* (общество) *и понятия за жизнения свят*. Комуникативното действие е насочено към постигане на разбиране, противопоставяйки се на инструменталното или на рационалното действие, което е ориентирано теологически.

В същото време и езиковото разбиране при дадения подход също изисква рационализиране дори в по-голяма степен, отколкото изисква отношението цели и средства. Рационално комуникиращите индивиди не са длъжни да използват перлокутивни ефектни изрази, т.е. изисквания да се подчинят на волята на говорещия, което не означава отказ от обосноваване и критика.

Понятието *рационална комуникация* приближава комуникацията към стандартното разбиране на знанията, които са сума от истински и обосновани убеждения, като единствено се добавя признака за *разбираемост*. В крайна сметка комуникативната рационалност се основава на четири понятия: разбираемост, обективна истина, нормативна правилност и субективна истинност или убеденост. Идеалната рационална комуникация на Ю. Хабермас възпроизвежда идеалната ситуация на научното обсъждане – с равни шансове за участие и право на инициативност в обсъжданията, за признаване на интерпретациите и аргументите, на свобода от административен произвол и отказ от симулации в речевите интенции. Правилно е такъв род рационален „комуникативен разум” да определя „рационално комуникативното” действие, освобождавайки се по този начин от въздействията на медиите, „от управляващите” – външните по отношение на този разум, инструментално ориентирани системи „домакинства” и „администрации”.

Конструктивисткото обръщение към комуникацията има дълбоки корени и клони към идеите на стоиците с тяхното различие *echne-arete/sofia*. Последното предполага различаване на пропозиционалното, информативното или рефлексивното знание (*знания - какво*) и нерелексивното дейностно изразено знание – умения (*знания – как*), което прави възможно запазването на рационалността в рамките *знания – умения*, като своего рода убеждение при условията на съмнения, парадокси и противоречия, които са характерни за знанията на рефлексивното. Също така и в цяло за конструктивисткото разбиране на комуникацията е характерно преориентирането на интереса към това, как се осъществява и как се генерира (конструира) комуникацията с въпроса за това, каква е нейната тема или предмет.

Оттук произтича „онтогенетичното” - интерпретацията за формиране на когнитивните и комуникативни способности. От гледна точка на Ж. Пиаже

точно в самата комуникация се осъществява конструктивния „фундаментален процес на познанието“ по пътя на „децентрирането на субективните илюзии“, благодарение, на което „субектът получава възможност да заема позиции спрямо другите хора или самите обекти“.

Пиаженецът и лингвист Ернст фон Глазерфелд и физикът, психолог и математик от Илинойският университет Хайнц фон Ферстер, биолозите Франциско Варела и Умберто Матурана разширяват понятието *комуникация* като го извеждат зад пределите на тясната зависимост между език и съзнание. В резултат на това те формулират широкото, т.н. конструктивистко разбиране на познанието, което фактически се свежда до процеса на *наблюдение*. Наистина, наблюдението се разбира много по-широко, отколкото е обичайно. То може да се осъществява не само в рамките на комуникацията и когнитивните процеси (индивидуалните човешки възприятия и мислене), но и се проявява в „поведението на най-различни видове:

- биологични системи (клетки, организмите и техните органи);
- мозъка;
- съзнанието;
- културата;
- обществото;
- машините.

С други думи, там където се осъществява различието между предметите и едни или други операции и самите агенти на операциите, там е и мястото, макар и твърде примитивно и зачатъчно на познанието и примитивната самота («minimal self» - Д. Денет). Самотата се оказва следствие на (само)наблюдението като процес за *обозначаване* вследствие на едни или други *различия*. Очевидно е, че в този смисъл и комуникацията винаги представлява наблюдение, доколкото една тема се избира за водеща, а всички останали се отклоняват. Самата комуникация се представя във вид на някакъв наблюдател, а това показва различието между предмета на обсъждането и самото обсъждане.

Краткият исторически обзор за разработването на понятието *комуникация* позволява да се твърди, че комуникацията притежава изключително сложен мултидисциплинарен характер, което е в резултат на непрекъснатия процес на еволюция и представящ я във вид на сложен

комплекс от протичащи един в друг типове активност, като основна можем да посочим *речта* преди всичко за:

- Изразяване (религиозна и др.) причастност.
- Риторичен смисъл на комуникацията.
- Търсене и фиксиране на взаимно недостъпни значения и смисъл.
- Феноменологичен опит за взаимно разбиране чрез удостоверяване на обща пространствено-времева регионализация на жизненото пространство на участниците в комуникацията.
- Кибернетика, инструментално и медиа-опосредствени потоци и канали за информация.
- Психологическо търсене на причините за комуникативно ролево поведение.
- Функционално социологическо разбиране на комуникацията като ретранслатор на културата и традициите.
- Комуникацията като полифоничен диалог между хората и културите.
- Комуникацията като особен тип наблюдение (тип наблюдател), който не е свързан с психически наблюдателните възможности на индивидуалното съзнание.

Всичко, изложено по-горе дава основание за формулиране на следната

ХИПОТЕЗА: ПОЗНАВАНЕТО НА ТЕОРИЯТА НА КОМУНИКАЦИЯТА Е ГАРАНЦИЯ ЗА ЕФЕКТИВНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ЗНАНИЯТА В СОЦИАЛНАТА СФЕРА.

С ДРУГИ ДУМИ СОЦИАЛНОСТТА НА ЗНАНИЕТО СЕ ПРОЯВЯВА ТАМ, КЪДЕТО ИМА НЕОБХОДИМОСТ ОТ ПРИЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ ЗА ТОВА, КОЕТО ТРЯБВА ДА СЕ ОТНЕСЕ В КАЧЕСТВОТО НА НЕКОРЕКТНИ ФОРМИ НА ЗНАНИЕТО.

ОБЕКТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Обект на изследването се явява теорията на комуникацията, но не в целият нейн широкообхатен формат, а в социално-епистемологичен аспект. Особено внимание се отделя на когнитивните условия за комуникация – символните медия средства. Към тях ние отнасяме както универсалните средства за *разпространение на комуникацията* (език, писменост, печат и телекомуникации), така и символичните средства за постигане на *комуникативен успех* в специфичните области на комуникацията (истина, знание, власт, вяра, пари и др.). При това

комуникацията като обект на научно изследване съществено се различава от „стандартните” предмети за научно теоретизиране – като движещите се тела във физиката, организмите в биологията, трансформирането на атомно-молекулните връзки в химията, от гледна точка на нейното „измерение на процедурите” в пространството и времето. За ограничаването на обектните рамки на изследването допълнително към социалното пространство и социалното време ние въвеждаме специалното колективно - личностно измерение на комуникацията, което позволява да се отчете нейното специфично значение, което ние наричаме „социални каузи”, в рамките на това измерение действията, изказванията, комуникациите и социалнозначимите събития, на които се приписват различни типове „авторство” като техни специфични причини.

ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Предмет на изследването се явява социално-комуникативното съдържание на важните епистемични процеси и съответните понятия: истина, знания, символни средства, които позволяват да се обособи особен тип комуникации, които са ориентирани към тези символи. Става дума преди всичко за научната комуникация, която се разглежда като двойко детерминирана. От една страна, тя се определя от собствени предмети на научния интерес, преди всичко актуални научни проблеми – предметно измерение, а от друга страна, е мотивирана от структурните свойства на самата комуникация, от изискванията, които се предявяват към научните съобщения, към процесите за извличане на информация от такива съобщения, за тяхното разбиране и обяснение.

ЦЕЛИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

- Експликация на социално - комуникативното съдържание на класическите понятия от теорията на познанието.
- Показване на закономерностите, които свързват структурата на научната комуникация, научното знание с функционално диференцираната структура на обществото и комуникациите.
- Разглеждане и определяне на комуникациите като фундаментален когнитивен процес.

ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

1. Разработване на методологически основи на теорията на комуникацията в нейната епистемологична интерпретация.

2. Реконструиране на направленията за развитие и еволюция на комуникативната структура.
3. Експлициране на базовата типология на видовете и средствата за комуникация.
4. Да се осъществи сравнително изследване на структурата на комуникациите и структурата на познавателната активност.
5. Да се разработи понятиен апарат на комуникативния контекст или измеренията на комуникацията, в които за всеки комуникативен акт може да се определи неговото значение или смисъл.
6. Да се направи анализ на научното знание за предмета и наличието в него на такива свойства, които го характеризират като „естествени, „родови” свойства на човешкото общуване като разбиране и обяснение на комуникативните съобщения.
7. Да се анализират научните и общите комуникативни свойства за разбиране и обяснение.
8. Да се разгледа проблема за съотношението между нивата на социално - комуникативното познание и неговите специфични черти като се съпостави с решаването на аналогични проблеми в развитието на различните теории.

МЕТОДИ И ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

В изследването са използвани следните методи и теоретични подходи:

- Методи и подходи от общата теория на комуникативните системи, социалните системи и психическите системи.
- Методи за сравнително описание на социалните феномени - комуникативните системи и комуникативните медии.
- Методи и подходи от общата теория на социалните системи, които се използват при анализа на системите за интеракция, системите за организиране и функционалните системи.
- Логико-дедуктивни методи за формализиране на процесите за наблюдение и комуникации.
- Методология и подходи от кибернетиката от втори ред, които се използват за анализирането на процесите за комуникативно разбиране.
- Методи и подходи на конструктивистката психология и лингвистика.

- Методи и подходи на неодарвинистката еволюционна теория - синтетичната теория за еволюцията, които се използват за анализиране на обществото.

ГЛАВА ПЪРВА. СИМВОЛИЧНИ МЕДИЯ КОМУНИКАТИВНИ ЗНАНИЯ

В глава първа се разглеждат:

- Понятие за формите и начините на комуникация като основа на теорията на комуникативните системи.
- Комуникативното разпространение на знанията – език и писменост.
- Оста знание /незнание като ос за комуникативна диференциация.
- Телекомуникативните черти на съвременното общество.

ГЛАВА ВТОРА: ИСТИНАТА И ЗНАНИЕТО КАТО КОМУНИКАТИВЕН УСПЕХ

В глава втора е поставен акцент върху:

- Истината като медиум за комуникативно наблюдение и нейния генезис върху ценностните нагласи.
- Социалната истина.
- Социалността на знанието и възможностите за неговото определяне.
- Научното знание в индивидуална и в системно-комуникативна перспектива.
- Разбиране на различията в гледните точки на научните наблюдения.
- Теоретични форми на социалното знание.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Започнахме обсъждането си с обръщане към теорията за комуникативните медии, която ни позволи да анализираме когнитивно-теоретичните свойства на комуникацията.

Разгледахме подходите на теорията на комуникативните и социалните системи, на първо място, концепциите за комуникативните медии като методологически основи на социалната философия на науката. От особено значение в това отношение бяха така наречените медии за разпространение на комуникацията: езикови, писмени, печатни и електронни и социални средства за комуникация в мрежата. Тяхното разглеждане даде възможност да се формулират гносеологични последици от теорията на комуникацията и да се стигне до извода, че разграничаването на знанието и невежеството

формира оста на комуникативното диференциране както в традиционните, така и в съвременните общества. Използвайки системно-комуникативна методология, се насочихме по-нататък към генезиса на комуникативната медийна истина, спецификата на научната комуникационна система, ролята на комуникативното разбиране и обяснение в рамките на този тип комуникация и социалната причинителност в структурата на научното познание. В същото време отделихме специално внимание на изучаването на теоретичната форма на социалното знание, която характеризирахме, използвайки концепцията за емерджърнизъм, разграничавайки го от редукионизма на естествените науки.

Използвайки комуникативен подход към анализа на структурата на научното познание, ние се съсредоточихме и върху конкретния въпрос дали е възможно да се разглеждат научните изследвания като обикновена комуникация на обикновените хора, което, разбира се, остава на учените. Всъщност всяко ново научно постижение с известни знания, но също така и с някакво искане за контакт, предложение за комуникация, покана за дискусия, изисква проверка от други изследователи и, следователно, по-нататъшна комуникация и формиране на комуникативна система.

Всичко това в сложно и синтетично разглеждане на гносеологичното съдържание на концепцията за комуникация ни даде възможност да формулираме социоепистемологична теза за специалната връзка на комуникативните стратегии, както в ежедневната комуникация, така и в научните дискусии. Посочените стратегии могат да бъдат успешни само, ако осигурят разбиране и в резултат на това приемане на искания за комуникация.

Завършвайки нашето проучване, ние си позволяваме да формулираме редица заключения, които са обосновани в нашата работа по казуса комуникация-знание-социална наука.

Стигнахме до извода, че концепциите за комуникативните медии и форми трябва да се разглеждат като методологически инструменти за анализ на познанието и комуникацията и да служат като основа за системно-комуникативната теория като цяло. В разширена форма те също ни позволяват да формулираме принципите на теорията на психичните системи (първи параграф на първа глава), а в по-тясна форма те се използват за анализ на научната комуникация, като и двете явления, описани от тези понятия в своята еволюция формират диалектически преходи: новите формации в рамките на предварително установени медии решават някои интеграционни проблеми, но в същото време пораждаат нови конфликти и предизвикателства, изискващи нови формации.

Анализът на оформянето на комуникативните медии се използва като теоретичен ресурс на социалната теория, тъй като ни позволява да класифицираме общества според медийно - комуникативните характеристики: като предтрадиционни, или общества с общо невежество,

традиционни или базирани на говорим език и интерактивно сертифициране на общите знания, съвременните общества или въз основа на информационния характер на комуникацията (телекомуникационни писмени езици, печатни и електронни носители), в които функциите на познанието са специално изолирани за тази функция на комуникативната система.

Използваната методология ни позволи:

- Да реконструираме основния път на развитие на комуникацията: в посока от интегрирана комуникация до информационна комуникация.
- Да се разяснят условията за разбиране на комуникацията и като последица от това разбиране да се определят развиващите се условия за приемане или отхвърляне на комуникацията.

Тази еволюция се състои в специален начин на обективизиране на комуникацията: ако в традиционните общества приемането на комуникация зависи от контекстуалните значения, които определена заявка за контакт получава в пространствено-времевите и колективно-личните измерения, т.е. зависи от неконтролируем, но очевиден контекст, от това кой, къде и кога извършва съобщението, то тогава в съвременното общество посоченият контекст се свежда по същество до обективното измерение на комуникацията, т.е. до това, което всъщност се съобщава в това съобщение, като най-новите форми и медиите за комуникация (социалните мрежи) също разрушават същественото единство на комуникацията.

В работата си стигнахме до извода, че комуникацията е форма на познание, тъй като тя е наблюдателна, селективна, дискриминационна, познавателна дейност. Всяка дискусия се появява под формата на актове по избор, т.е. познание на темата, времето, мястото, участниците в общуването. Този структурен изоморфизъм на комуникацията и познанието обаче претърпява трансформация. Първоначално общуването е форма на познание, тъй като е наблюдение в най-широкия му смисъл, а именно едновременно процес на обозначаване/разграничаване, т.е. обсъждане на една тема и отхвърляне на всички други теми на дискусия. По-късно комуникацията става изоморфна за познанието в по-тесен смисъл: тя приема форми, които съвпадат в основните им етапи със стандартното определение на знанието: елементите на комуникацията (комуникация, информация, разбиране) възпроизвеждат структурните елементи на знанието (предположение, обосновка, истина). В последния случай комуникацията се преориентира по основните си мотиви: референтната точка на поведение „солидарност/несолидарност“ се променя на референтната точка „позната ми/непозната на друг“.

Комуникацията в настоящия труд беше разгледана в измервателен контекст, т.е. тя се дефинира в пространствено - времевите, субектните, колективно-личностните измерения, които формират хиперпространството

на комуникацията. Тези измерения или хоризонти на комуникацията променят своето относително значение в еволюцията на комуникацията.

Покажем, че адекватния анализ на научното познание, научните обяснения, спецификата на научните закони, за разлика от случайните обобщения, както във въпроса за критериите и оценките на най-добрите или предпочитани теории и най-добри концепции се извършва чрез сравнението му с „естествената“ комуникация, чрез експликация съществува от естественото разбиране и неговите предпоставки. Принудени сме да изоставим наивното отношение, според което само предметът от научен интерес трябва да гарантира истинността на твърденията за него и да налага правилно разбиране. Твърди се, че обективното измерение на научната, както и всяка друга комуникация също трябва да бъде допълнено от социални и времеви измерения. За това се разработва универсална концепция за разбиране, която е характерна както за науката, така и за другите форми на социалността. Такова разбиране се определя от нас като процес на сравняване на фактическото и латентното по отношение на тяхната кореспонденция, т.е. разбирането се осъществява, когато става дума за фиксиране на разликата:

- между изричните и очевидни думи на посланието и мотивите на комуникатора, скрит зад тях,
- за разграничаването на данните с доказателствата за синтактичните форми и разнообразието на тяхната семантика, за разграничението между означаващото и означаваното, с една дума - за разликата между самонасочване (това в комуникацията се отнася до самата дискусия) и чуждестранна референция (т.е. това в общуването спецификации на се отнася до темата на дискусия, т.е. към външния свят на комуникация).

Обосновано е, че разбирането в научната комуникация, както и разбирането във всички други форми и комуникационни системи се определя двукратно. От една страна, разбирането и взаимното разбиране се осигурява чрез апелване към свойствата на обектите, които сякаш налагат взаимно съгласие за тях, т.е. обективно измерване на научната комуникация. От друга страна, науката остава комуникативна система и всяко научно предложение или публикация може да бъде интерпретирано като предложение за обсъждане, като израз на намеренията на изследователите, като реализация на техните амбициозни идеи и стремеж към научен успех, т.е. самореференциално, т.е. има комуникация, а не само външен свят. От това следва, че изборът на теории и техните интерпретации до голяма степен зависи от разликата в ориентационните наблюдателни перспективи на участниците в научната комуникация. Учените не могат да се разберат един с друг само, защото са в различни измерения и разпознават като „естествени“ различни порядки на нещата, метаустройствата на живота. Основният източник на тяхното неразбиране

обаче е тази обичайна трудност, причинена от придържането към различните полюси на основните комуникативни разграничения.

Разглеждайки казуса *комуникация-знание-социална наука*, стигнахме до извода, че системно-комуникативният подход позволява да се установят връзки и разлики между нивата на емпирично наблюдение и теоретични променливи в социалната теория. Тази разлика в нивата показва значителни разлики от организацията на научното познание в разработени физически дисциплини, което изисква намаляване на закономерностите на феноменалното ниво, до скритите микротеоретични зависимости между променливи. В социалната теория редукцията до незабележима теоретична и хипотетична реалност, изглежда допълнена от реконструкция на възникващите ефекти на комуникацията на макрониво.

ИЗВОДИ

1. Понятията комуникативни *форми и медии* трябва да се разглеждат като методологически инструменти за анализиране на познанията и комуникацията и да служат като системно-комуникативна теория. В разширен вид те позволяват да се формулира началото на психическите системи (първи параграф, първа глава) и в по тесен вид – се използват за анализиране на научната комуникация. Двата феномена, описвани с тези понятия в своята еволюция образуват диалектически преходи (втори и четвърти параграф на първа глава) - новите формообразувания в рамките на утвърдените преди медии решават едни интеграционни проблеми, но едновременно генерират нови конфликти и проблеми, които изискват нови формообразувания.
2. Анализът на формообразуванията на комуникативните медии се използва като теоретичен ресурс в социалните теории, доколкото позволява да се класифицира обществото по медия - комуникативен признак - като предтрадиционно или общество на всеобщото незнание, традиционно или основано върху устната реч и интерактивното удостоверяване на новото знание, общества модерни или основаващи се върху информационната природа на комуникацията (телекомуникативни медии – писменост, печат и електронни средства), в които за познавателната функция отговаря специално обособени за това функции на комуникативната система от науки.
3. Горепосочената методология позволява:
  - ✓ да се реконструира магистралния път за развитие на комуникацията в направление от интеграционно - ориентирана комуникация към информационна комуникация;
  - ✓ да се експлицират условията за разбиране на комуникацията и като следствие на това разбиране – да се определят еволюционизиращите условия за адаптация или отклонения в комуникацията.
4. Тази еволюция се състои в особения път на обективизирането на общуването: ако в традиционните общества приемането на комуникацията зависи от контекстите значения, които някой въпрос при контактите се получава в пространствено времеви и колективно - личностни измерения, т.е. зависят от неизговорен очевиден контекст, от това къде и кога се

осъществява съобщението, то в съвременното общество посоченият контекст съществено е редуциран към предметното измерение на комуникацията - към това, за какво точно се съобщава в дадена комуникация, но винаги се има предвид, че новите форми и медия – комуникациите (социалните мрежи) разрушават и предметното единство на комуникацията.

5. Комуникацията се явява форма на познанието, доколкото представлява наблюдателна, избирателна, дискриминационна, когнитивна активност. Всяко обсъждане се представя във вид на избирателни актове (познание) теми, време, място, участници в комуникацията, при което този структурен изоморфизъм на комуникацията и познанието претърпяват трансформации. Първоначално комуникацията се представя под формата на познание, доколкото представлява своего рода наблюдение в неговия широк смисъл, а именно-едновременни процеси *обозначаване/различаване* (обсъждане на една тема и игнориране на всички останали). По-късно комуникацията придобива изоморфност на познанието в по-тесен смисъл: приема формите, съвпадащи в своите основни етапи със стандартните определения за познание, знание: елементите на комуникацията (съобщение, информация, разбиране) и възпроизвежда структурните елементи на знанието (полагане, обосноваване, истинност). В последния случай комуникацията се ориентира в своите ключови мотиви: ориентирането *към солидарно/несолидарно* поведение се променя към *известното ми/неизвестното на другите*.

6. Комуникативното разбиране от нас на дименсионалния (измеримия) контекст се определя в пространствено - времеви, предметни, колективно личностни измерения, които образуват хиперпространството на комуникацията. Тези измерения или хоризонти на комуникацията променят своето относително значение в процеса на еволюцията на комуникацията.

7. Адекватният анализ на научното знание, научните обяснения, специфичността на научните закони в тяхното отличие от акциденталните генерализации, както и въпроса за критериите и оценките на добрите или предпочитаните теории и добрите понятия, се осъществява чрез тяхното съпоставяне с „естествената” комуникация, чрез експлициране по същество естественото разбиране и неговите предпоставки. Ние сме принудени да се откажем от наивните нагласи, според които единствено

предметът на научния интерес трябва да гарантира истинността на изказванията и показва правилно разбиране.

8. Твърди се, че предметното измерение, а също така и научната, както и всяка друга комуникация, задължително трябва да бъде допълнено със социални и времеви измерения. За това са разработени *универсалните понятия* за разбиране, което е характерно както за науката така и за другите форми на социалност. Такова разбиране се определя от нас като процес на сравнение на *фактическото и латентното*, на предмета на тяхното съответствие или несъответствие.

9. Разбирането има място в онези случаи, в които става дума за фиксиране на различията:

- ✓ явни и очевидни съобщения и скрити за нас мотиви на съобщаващия;
- ✓ за различаване на данните с очевидни синтактични форми и многообразия на тяхната семантика;
- ✓ различаване на означаващото и означаваното, с една дума – за различията между самореференциите (това което в комуникацията се отнася за самото обсъждане) и инореференциите (това, което в комуникациите се отнася към темата на обсъждането, към външния свят на комуникацията).

10. Разбирането в научната комуникация, както и разбирането на всички други форми и системи на общуване, са двойко детерминирани. От една страна, разбирането и взаимното разбиране се обезпечават чрез апелване върху свойствата на обектите, което точно ги принуждава към взаимно съгласие - предметно измерение на научната комуникация). От друга страна, науката остава комуникационна система и всяко научно предложение (публикация) може да се интерпретира като предложение за дискусия, като израз на интенцията на изследователите, като реализация на техните честолюбиви замисли и стремежи към научен успех, т.е. самореферентно (има се предвид предмета на собствената комуникация, а не нейния външен свят), откъдето следва, че изборът на теории и техните интерпретации зависят много от различията в ориентационните наблюдателни перспективи на участниците в научната комуникация. Учените не могат да преминат към взаимно разбиране помежду си единствено, защото се намират в различни измерения, признават естествените различни порядки в хода на нещата, метаустройството на живота. Фундаменталният източник на тяхното неразбиране – това е обичайна трудност, която е предизвикана от привързаността им към

различни полюси на базовите комуникативни дистинкции (различията *аз/другия, хора/предмети* и др.).

11. Системно - комуникативният подход прави възможни установяването на връзки и различия между нивата на емпиричното наблюдение и теоретичните промени в социалните теории. Това преминаване между различните нива показва съществените различия от организирането на научното знание и развитието (физическото) на дисциплините, което изисква редукция в регулярността на феноменално ниво към скрито микрониво (теоретично) за зависимостите между променливите. В социалните теории редукцията към ненаблюдавани, т.е. теоретично - хипотетични реалности се представлява и допълва от реконструкцията на случаите с проява на комуникативни ефекти на микрониво.

НАУЧНИ И ТЕОРЕТИЧНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Научните и теоретични приноси са свързани с:

1. Преодоляването на методологическите и дисциплинарните особености на теорията за комуникациите.
2. Съвременните теоретични концепции на комуникативните теории по правило се основават върху вътрешно - дисциплинарни разработки на постиженията на социално - хуманитарните дисциплини – социология, икономика, социална психология, лингвистика, историко - етнологически изследвания и все по-често те не отчитат принципа за единство на научното знание и универсалността на критериите на научното познание. Реализирането на този принцип изисква радикално разширяване на разбиранията за комуникациите и извеждане на това понятие зад пределите на сферите на езика и речевите актове. В тази връзка в изследването се формулират широко – епистемологично и конструктивистко разбиране за комуникацията, което допуска интерпретирането на последната като форма на познанието.
3. Показването на теоретико – познавателното съдържание на комуникацията се свързва със следните аспекти на познанието, които правят възможно новото и разширено понятие за комуникация със следните теоретико познавателни характеристики:
  - **На първо място**, става дума за ключовите проблеми за адекватното *разбиране* на изказванията на Другия, чието разбиране е затруднено в условията на недостъпност на чуждото съзнание.
  - **На второ място**, проблемът с комуникацията се свързва с принципно двойката цел на всяка комуникация, която е ориентирана от една страна към интеграция и взаимно разбиране, а от друга – към информационно описание на предмета на изказването.
  - **На трето място**, комуникацията се разглежда в дисертационния труд като основа на важни епистемологични различия знание/незнание, т.е. известност на някаква информация на единия участник в комуникацията и нейната неизвестност на другия, което провокира образуването на комуникативни системи и най - разнообразни форми на социалността.

На четвърто място, комуникацията се тълкува като раздвояваща се на когнитивно общуване и нормативно общуване като конструктивно-изоморфен процес на познанието, доколкото винаги е *рационален избор* (и в този смисъл е *познание*) между субективното и обективното тълкуване на едно или друго съобщение, т.е. *рационален избор* между интерпретациите на изказванията, насочен към поддържането на сплотеността (съобщаване на известното) и интерпретирането на изказванията като насоченост на съобщението към новото и неизвестното.

4. Теоретичният принос на изследването не на последно място е свързан, с обосноваване на тезата, че познавателните процеси и процесите на наблюдението могат да се осъществяват не само в рамките на класическата комуникация между хората и когнитивните процеси – индивидуалните възприятия и мислене на всеки отделен човек, но и чрез способността да се намира израз в „поведението” на най-различните видове: биологичните системи (клетки, организми и техните органи), мозъка, съзнанието, културата, обществото, машините и др., т.е. навсякъде, където се правят разграничения между предметите, между едни или други операции и самите компоненти на операциите, там, където има място най-примитивното и зачатъчното познание и примитивната самоидентификация.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

- 1. Иванов, П.** Знанието/незнанието – оси на комуникативната диференциация //Годишник на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, т. XXIII, 35 години Педагогически факултет, Велико Търново, Издателство „Фабер“, 2019, с. 805-811, ISSN 1314-6769
- 2. , Иванов, P.** History Stages In Evolution Of Theory Knowledge In Sphere Of Social Work. //SocioBrains, Issue 77, January 2021, www.sociobrains.com, Publ.: Smart Ideas - Wise Decisions Ltd., Bulgaria, 2021, pp. 141-143, ISSN 2367-5721 (online).
- 3. Иванов, P.** Sociality Of Knowledge. //SocioBrains, Issue 79, March 2021, www.sociobrains.com, Publ.: Smart Ideas - Wise Decisions Ltd., Bulgaria, 2021, pp. 22-24, ISSN 2367-5721 (online).
- 4. Иванов, P.** Objective Preconditions For Advance Of Social Work As A Science. //SocioBrains, Issue 81, May 2021, www.sociobrains.com, Publ.: Smart Ideas - Wise Decisions Ltd., Bulgaria, 2021, pp. 16-17, ISSN 2367-5721 (online).